

בגדרי תמות והעדאה בנוקי שור

א. תלמוד בבלי בבא קמא ב:

תולדה דקרן מאי היא נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה מאי שנא נגיחה דקרי לה אב דכתיב כי יגח נגיפה נמי כתיב כי יגוף האי נגיפה נגיחה היא דתניא פתח בנגיפה וסיים בנגיחה לומר לך זו היא נגיפה זו היא נגיחה מאי שנא גבי אדם דכתיב כי יגח ומאי שנא גבי בהמה דכתיב כי יגוף אדם דאית ליה מזלא כתיב כי יגח בהמה דלית לה מזלא כתיב כי יגוף ומלתא אגב אורחיה קמ"ל דמועד לאדם הוי מועד לבהמה ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם.

ב. תלמוד בבלי בבא קמא לז.

מתני'. שור שהוא מועד למינו ואינו מועד לשאינו מינו מועד לאדם ואינו מועד לבהמה מועד לקטנים ואינו מועד לגדולים את שהוא מועד לו משלם נזק שלם ואת שאינו מועד לו משלם חצי נזק אמרו לפני רבי יהודה ה"ז מועד לשבתות ואינו מועד לחול אמר להם לשבתות משלם נזק שלם לימות החול משלם חצי נזק אימתי הוא תם משיחזור בו ג' ימי שבתות. גמ'. איתמר רב זביד אמר ואינו מועד תנן רב פפא אמר אינו מועד תנן רב זביד אמר ואינו מועד תנן הא סתמא הוי מועד רב פפא אמר אינו מועד תנן דסתמא לא הוי מועד.

ג. תוספות בבא קמא ב:

ומלתא אגב אורחיה קמ"ל - ואפילו לרב פפא דאמר לקמן בשור שנגח ד' וה' (דף לז.) דמועד לאדם סתמא לא הוי מועד לבהמה היינו דוקא שנגח ג' בני אדם דבהכי לא הוי מועד לבהמה אבל נגח אדם ושור וחמור דהוי מג' מינים הוי מועד לכל אבל נגח שור וחמור וגמל לא הוי מועד לאדם ואף על גב דלכל בהמה הוי מועד אפילו לרב פפא כדאיתא התם.

ד. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ו

ט. נגח שור היום וחמור למחר וגמל ביום שלישי נעשה מועד לכל, ראה שור היום ונגחו ולמחר ראה שור ולא נגחו וביום השלישי ראה שור ונגחו וברביעי ראה שור ולא נגחו ובחמישי ראה שור ונגחו ובששי ראה שור ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לשוורים, וכן כל כיוצא בזה.

י. ראה שור היום ונגחו ולמחר ראה חמור ולא נגחו ובשלישי ראה סוס ונגחו וברביעי ראה גמל ולא נגחו ובחמישי ראה פרד ונגחו ובששי ראה ערווד ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לכל ואם נגח ביום שהוא מועד לו אחד משלשת המינים שנגח בסירוגין הרי זה מועד.

ה. מגיד משנה שם

נגח שור היום וחמור למחר וכו' נעשה מועד לכל. בלשון הזה בעצמו יש בגמ' ומתוך מ"ש לפנינו נראה שדעתו ז"ל שזה הכל אינו כולל אלא המינים שנגח ולא מין אחר שהרי הזכיר בדין הסירוגין אחד משלשת המינים וכן הזכיר למטה אם לשלשת המינים הוא מועד וכתב שם בהשגות א"א א"נ לכל המינים ע"כ. ובאמת שאין ראייה מכרעת לאחת מן הדעות וכו'.

ו. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ו הלכה יב

נגח שלשה שוורים בשלשה ימים זה אחר זה וברביעי נגח חמור ובחמישי נגח גמל או שנגח חמור וגמל בתחלה בשני ימים זה אחר זה ואחר כך נגח שלשה שוורים זה אחר זה הרי זה ספק אם הוא מועד לשוורים בלבד או לשלשת המינים הוא מועד. וכן אם נגח בשלש שבתות זו אחר זו ובאחד בשבת ובשני בשבת או שנגח בחמישי בשבת ובערב שבת וביום השבת ובשתי שבתות הבאות אחריה הרי זה ספק אם הוא מועד לשבתות בלבד או לשלשת הימים ששנים מהן חול.

השגת הראב"ד

נגח שלשה שוורים וכו' או לשלשת המינים. א"א אי נמי לכל המינים. וכן אם נגח בג' שבתות וכו' או לשלשת הימים. א"א אי נמי לכל הימים.

ז. לחם משנה הלכות נזקי ממון פרק י הלכה ג

ואי אפשר לתרץ לדעת רבינו ז"ל מה שתירצו התוספות ליישב לרב פפא דהיכא דנגח אדם ושור וחמור הוי מועד לכל אבל נגח שור וחמור וגמל לא הוי מועד לאדם ואף על גב דלכל בהמה הוי מועד דהא לרבינו אית ליה דלא הוי מועד לכל בהמה אלא לשלשה מינים בלבד וכמ"ש לעיל בפ"ו.

ח. תלמוד בבלי חגיגה ג:

תנו רבנן איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו איתמר רב הונא אמר עד שיהו כולן בבת אחת רבי יוחנן אמר אפילו באחת מהן היכי דמי אי דעביד להו דרך שטות אפילו בחדא נמי אי דלא עביד להו דרך שטות אפילו כולהו נמי לא לעולם דקא עביד להו דרך שטות והלן בבית הקברות אימור כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא דקא עביד והיוצא יחידי בלילה אימור גנדריפס אחדיה והמקרע את כסותו אימור בעל מחשבות הוא כיון דעבדינהו לכולהו הוה להו כמי שנגח שור חמור וגמל ונעשה מועד לכל.

ט. תוספות רבינו פרץ בבא קמא ב:

דמועד לאדם הוי מועד לבהמה. וא"ת תיקשי לרב פפא דאמר לקמן בפ' ד' וה' (דף לז א) דמועד לאדם לא הוי מועד לבהמה. י"ל דהנ"מ כשנגח שלשה בני אדם ולהכי לא הוי מועד לבהמה דהיינו מין אחר, אבל הכא מיירי שנגח שור וחמור ואדם, דכה"ג אפי' ר' פפא מודה דהוי מועד לבהמה, שהרי אפי' שור וחמור וגמל מודה ר' פפא שנעשה מועד לכל הבהמות כדאיתא לקמן, דאע"ג דמועד למין זה אינו מועד למין אחר מ"מ מהני שני מינים אחרים להשלים ולעשותו מועד לכל הבהמות, וא"כ היכא דאדם הוי מאחד מן המינים דמהניא השלמתו לעשותו מועד לכל הבהמות כיון דאדם אית ליה מזלא טפי.

ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שטעמו של ה"ר פרץ משום דלא דמי דהתם שהוא לטבע רע שזה השור [הוא נגחן] הנה כשיעשה הנגיחה בקרוב מורה שהוטבע בו זה בקנין מה שאין כן אילו היה עושה אותו בהרחקה שיש לנו לומר בכל אחד מהם מקרה הוא אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון והלשון אינו מורגל כל כך כשיעשה דבר אחד בקירוב והרא"ש נוטה לסברת הר"מ ונראה כדבריו שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם והרי הוא כמו שור נגח עכ"ל וכיון דכתב רבינו דהרא"ש היה נוטה לסברת הר"מ וגם בסמ"ק לא הביא אלא דברי הר"מ הכי נקטינן:

טו. תלמוד בבלי בבא קמא כג:

מתני'. איזהו תם ואיזו מועד מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם משיחזור בו ג' ימים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם כל שיהיה התינוקות ממשמשיין בו ואינו נוגח. גמ'. מאי טעמא דר' יהודה אמר אביי תמול חד מתמול תרי שלשום תלתא ולא ישמרנו בעליו אתאן לנגיחה רביעית רבא אמר תמול מתמול חד שלשום תרי ולא ישמרנו האידנא חייב ור"מ מ"ט דתניא א"ר מאיר ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן.

טז. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ב הלכה א

אחד אבות נזקים ואחד התולדות אם היה האב מועד תולדתו מועדת ואם היה תם תולדתו כמוהו, וכל אבות נזיקין וכל תולדותיהן מועדין הן מתחלתן חוץ מקרן ותולדותיו שהן תמים בתחלה עד שיועדו כמו שביארנו.

השגת הראב"ד

אחד אבות נזיקין ואחד התולדות אם היה האב מועד תולדתו מועדת. א"א הא לא מיחוור דהא אפילו מקרן לקרן אמרו (בבא קמא מהב), מועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל כ"ש לביעוט רגל או לנשיכת שן והוא עצמו לא כתב כן למעלה (פ"א ה"ד - ה), ואולי כך רצה לומר תולדותיהן כיוצא בהן כמו שהיא מועדת מתחילתה לאכילת פירות כך היא מועדת להתחכך בכותל להנאתה וכן כולן.

יז. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק א הלכה ד

העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד כמנהג ברייתו הוא הנקרא מועד, והמשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשות כן תמיד כגון שור שנגח או נשך הוא הנקרא תם, וזה המשנה אם הורגל בשינויו פעמים רבות נעשה מועד לאותו דבר שהורגל בו שנ' (שמות כ"א ל"ו) או נודע כי שור נגח הוא.

יח. מגדל עוז הלכות נזקי ממון פרק ב הלכה א

ואני אומר תמה אני אם דבר זה יצא מפיו הקדוש שהרי כתב בגמ' זאת הפיסקא מה שחישב עליו הכותב בתחלתה וז"ל וכל אבות נזיקין וכל תולדותיו מועדין מתחלתן הן חוץ מקרן ותולדותיו שהן בתחלה תמין עד שיועדו כמ"ש עכ"ל. ועוד דשאלו היה דעתו כך היה כותב בלשונו הצח בתוספת מלה ואם היה האב מועד מתחלתו כו' שהכל יודעין דעת שפתיו ברור מללו וכו' וכן משמע לי בירוש' ריש פ"ק דב"ק דגרסינן תולדות הקרן נגיחה נגיפה נשיכה רביצה בעיטה ר' יצחק מקשי נגיחה ונגיפה עיקר הם ואת עביד להו תולדות אלא מתחיל בעיקר ומסיים בתולדות ע"כ, אלמא מדכייילניהו בהדדי התולדות באבות תליין, ומה שהקשה מקרן ימין ושמאל י"ל שאני קרן דכל חד וחד אב הוא בפני עצמו ולא הוא בהא תליין:

נגח שור חמור וכו'. הא דאמר' נעשה מועד לכל משום דילפינן ליה מהעדאה דיומי דכיון דאייעד לתלתא יומי דלא דמו להדדי כמאן דאייעד לכולהו יומי דעלמא דמי הכא נמי כיון דאייעד לתלתא מיני כמאן דהועד לכולהו מיני דמי ומיהו כתב הרמ"ה ז"ל דה"מ לכל מיני בהמות וחיות אבל לאדם דאית ליה מזלא [לעיל דף ב ב] ועוד דכתיב ביה קרא [בראשית ט] ומוראכם וחתכם יהיה וגו' לא ואפילו היכא דהוי אדם חד מינייהו כגון דנגח שור וחמור ואדם לא מצטרפו נגיחות ולא הוי מועד לאדם ולגבי אדם כחדא נגיחה גרידתא דמי: [צ"ע בתוספות בריש מכילתין שכתבו שם לחד תירוץ נגח אדם שור וחמור דהוי משלשה מינים הועד לכל ומשמע אפילו לאדם וצ"ע]:

יא. תלמוד בבלי יבמות סד:

גירשה מותרת וכו'. שני אין שלישי לא מתניתין מני רבי היא דתניא מלה הראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר שלישי תמול רביעי לא תמול וכו' והתניא ניסת לראשון ומת לשני ומת שלישי לא תנשא דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר שלישי תנשא לרביעי לא תנשא בשלמא גבי מילה איכא משפחה דרפי דמא ואיכא משפחה דקמיט דמא אלא נישואין מ"ט א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרונאי משמיה דרב הונא מעין גורם ורב אשי אמר מזל גורם מאי בינייהו איכא בינייהו דאירסה ומית אי נמי דנפל מדיקלא ומית א"ל רב יוסף בריה דרבא לרבא בעי מיניה מרב יוסף הלכה כרבי ואמר לי אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר לי אין אחוכי אחיך בי א"ל לא סתמי היא ופשיט לך נישואין ומלקיות כרבי וסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל. וכו' ושור המועד דתנן אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו שלשה פעמים.

יב. תלמוד בבלי בבא בתרא כח.

אמר ר' יוחנן שמעתי מהולכי אושא שהיו אומרים מנין לחזקה ג' שנים משור המועד מה שור המועד כיון שנגח ג' נגיחות נפק לי מחזקת תם וקם ליה בחזקת מועד ה"נ כיון דאכלה תלת שנין נפק לה מרשות מוכר וקיימא לה ברשות לוקח.

יג. טור אורח חיים קיד

ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו צריך לחזור דמסתמא לא הזכיר וה"ה נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר וצריך לחזור והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור תשעים פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור וראיתו מפרק כיצד הרגל (כד א) דאמר גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ה"נ כיון דאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור כ"ש צ' פעמים ביום אחד וה"ר פרץ ז"ל כתב לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי שאין הנדון דומה לראיה דהתם טעמא משום שהוחזק ליגח ואם הוחזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות אבל גשם שנתקן בתפלה והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי. וא"א הרא"ש ז"ל היה נוטה לסברת הר"ם:

יט. תלמוד בבלי בבא קמא מא.

כשן דמועדת מתחילתה. אבל מצאתי להראב"ד ז"ל שפירש שאינו משלם את הכופר עד ג' פעמים שלא חייבתו תורה עד שהועד בבעלים ג' פעמים.

כו. חדושי הרשב"א בבא קמא מח:

אמר רב יוסף דחזא ירקא ונפל. מסתברא מדלא קאמר אלא אמר רב יוסף משמע דרב יוסף אדרב קאי כלומר במועד לעולם ליפול על בני אדם כענין זה דחזי ירקא ומפיל עצמו אף ע"פ שיש בני אדם ולא לכונת האדם, ומ"מ אינו משלם את הכופר אלא במועד לכך ובין כל חדא וחדא הזהירו לשמור את שורו שלא יפול בבור על בני אדם מחמת ירקא, ואף על פי שזה שן הוא ומועד מתחלתו אפ"ה לענין כופר מועד ג' פעמים בעינן דהא כתיב והועד בבעליו וכמו שכתבתי ג"כ בפרק שור שנגח דו"ה משמו של הראב"ד ז"ל. וכן נמי מוכח בשלהי כיצד הרגל דאמרינן התם רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק מהו שחייב בכופר מי אמרינן מידי דהוה אקרן כיון דעביד זמנין תלתא אורחיה הוא ומשלם את הכופר אלמא פשיטא דעד דעביד זמנין תלתא לא מחייב בכופר ואף על גב דרגל מועדת מתחילתה.

כז. תלמוד בבלי בבא קמא יח:

אלא כי קאמר רבי אלעזר נזק שלם כגון דאייעד ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה לצרורות ומר סבר אין העדאה לצרורות אלא הא דבעי רבא יש העדאה לצרורות או אין העדאה לצרורות אי לרבנן אין העדאה לצרורות אי לרבי אלעזר יש העדאה לצרורות וכו'

כח. רש"י שם

לישנא אחרינא אלא בדאייעד בצרורות כי אורחיהו תלתא זימני ובהא פליגי רבי אלעזר סבר יש העדאה לצרורות כשאר חצי נזקין שבאין על ידי העדאה לכלל נ"ש האי נמי שתחילתו ח"נ כי אייעד תלתא זימני משלם נזק שלם ומגופו אצד תמות כך שמעתי ועיקר אבל קשה לי כיון דמעיקרא הוי אורחיה ואפ"ה הכי ח"נ משלם מה לי חד זימנא מה לי מאה זימני.

כט. תלמוד בבלי בבא קמא לט:

דתניא שור שנתחרשו בעליו ושנשתטו בעליו ושהלכו בעליו למדינת הים יהודה בן נקוסא אמר סומכוס הרי הוא בתמותו עד שיעידו בו בפני הבעלים וחכ"א מעמידין להן אפוטרופין ומעידין בהן בפני אפוטרופין נתפקח החרש נשתפה השוטה והגדיל הקטן ובאו בעליו ממדינת הים יהודה בן נקוסא אמר סומכוס חזר לתמותו עד שיעידו בו בפני בעלים רבי יוסי אמר הרי הוא בחזקתו וכו' וסיפא במאי קמיפלגי רשות משנה איכא בינייהו סומכוס סבר רשות משנה ור' יוסי סבר רשות אינה משנה.

ל. תוספות בבא קמא מה:

מועד לקרן ימין - מצינו למימר דדוקא נקט לפי שקרן ימין מזומן להזיק יותר מקרן של שמאל אבל מועד לקרן שמאל כ"ש דמועד לקרן ימין או שמא אין מועד ואורחא דמילתא נקט.

מתני'. שור שנגח את האדם ומת מועד משלם כופר ותם פטור מן הכופר וזה חייבין מיתה וכן בבן וכן בבת נגח עבד או אמה נותן שלשים סלעים בין שהוא יפה מאה מנה ובין שאינו יפה אלא דינר אחד. גמ'. וכי מאחר דמתם קטלינן ליה מועד היכי משכחת לה אמר רבה הכא במאי עסקינן כגון שאמדוהו לשלשה בני אדם רב אשי אמר אומדנא לאו כלום הוא.

כ. תלמוד בבלי בבא קמא כד:

אמר רב אשי אמריתיה לשמעתיא קמיה דרב כהנא ואמר לי ולייעודי תורא מי ניחא ולימרו הנך בתראי אנן מנא ידעינן דכל דקאי בי דינא לאסיהודי בתורא קאתו אנן לחיובי גברא פלגא נזקא אתינן דקמרמזי רמוזי רב אשי אמר כשבאו רצופים רבינא אמר במכירין בעל השור ואין מכירין את השור.

כא. תוספות שם

ותימה דלא משני שאין מכירין השור המנוגח אי נמי שנגח שור של הפקר או של כנעני או שהעידו שנגח שוורים של עצמו ואורי"ד שמהא אין העדאה מועלת אלא בבני חיוב ולכך לא מצי למימר שאין מכירים השור המנוגח דאי אין מכירים שמא הוי דכנעני או דהפקר.

כב. תוספות בבא קמא כג:

איזהו מועד כו' - אומר ר"י דהא דאמרינן בהבא על יבמתו (יבמות דף סד:) דסתם לן תנא דשור המועד כרשב"ג דאמר בשלש זימנין הוי חזקה לא משום דתיהוי פלוגתייהו בשור המועד דמקראי דרשינן.

כג. תוספות יבמות סה.

ושור המועד - רבי לא פליג אקרא אלא כלומר התם מתקיימין דברי רשב"ג דלא מיתחזיק אלא בתלת זימני.

כד. תלמוד בבלי בבא קמא מד.

מתני'. שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם וכו' גמ'. אמר שמואל פטור ממיתה וחייב בכופר ורב אמר פטור מזה ומזה ואמאי הא תם הוא כדאמר רב במועד ליפול על בני אדם בבורות הכא נמי במועד להתחכך על בני אדם בכתלים אי הכי בר קטלא הוא בשלמא התם דחזא ירוקא ונפל אלא הכא מאי איכא למימר הכא נמי במתחכך בכותל להנאתו ומנא ידעינן דבתר דנפל קא מתחכך ביה.

כה. חדושי הרשב"א שם

גירסת רוב הספרים אמר שמואל פטור מן המיתה וחייב בכופר ורב אמר פטור מזה ומזה, ולקמן גרסינן תניא כותיה דשמואל ותיובתא דרב. ואקשינן עליה דשמואל היאך חייב בכופר והא תם הוא ופרש"י דתם הוא בחכוכו, ונראה משום דסתם שור דקתני היינו תם עד שיפרש שהוא מועד. אבל בתוס' פירשו שהמקשה הי' סבור דהא דקתני שור שהיה מתחכך ונפל הכותל על האדם לומר שלא היה מתכוון להפילו על האדם אלא שהי' מתחכך להפיל הכותל ולא על האדם, ולפיכך אפילו היה מועד להפיל כתלים ולהתחכך בכתלים ולהפילן ונפלו ממילא על האדם הרי הוא פטור מן הכופר דתם הוא למיתת אדם ולפיכך הקשה והא תם הוא, ופריק במתחכך בכותל להנאתו וכיון שכן הרי הוא כמועד דהו"ל כשן דאורחיה הוא, ומשמע דאפילו בפעם ראשונה משלם את הכופר דכל תולדות שן